

„Magyarország szikláin” A magyar sziklamászóutak nevei

1. Bevezetés

Magyarországon a sziklamászásnak több évtizedes hagyományai vannak. Ez alatt az idő alatt sok sziklamászóút született, amelyek neveikkel együtt bekerültek a mászótársadalom köztudatába, majd továbböröklődtek a későbbi generációknak.

Az évek hosszú során közel ezer utat építettek ki a magyar mászók, amelyek névanyaga még feldolgozatlan. Tanulmányomban ezt a hiányt pótolom. Áttekintem a mászóutak neveinek kontextusát, elhelyezem őket a földrajzi nevek rendszerében, majd sokrétű névtani elemzéssel és példákkal mutatok rá a sziklamászóutak sokszínű, érdekes névvilágára.

2. A sziklamászóutak neveinek kontextusa és elhelyezése a tulajdonnevek között

2.1. A mászóutak neveinek kontextusa

A sziklamászóutak az egyes sziklafalakon kialakított, kiépített utak, amelyek meghatározott irányvonalat és sziklaformákat követnek. Azonosítani megnevezéseik által tudjuk őket. A mászóutak elnevezésénél az **első megmászás elve** érvényesül, miszerint új utat az út építőjének (első megmászójának) áll jogában megneveznie, amely a későbbiekben így kerül be a szakirodalomba (kalauzok, folyóiratok stb.). A névadásnál a névadó kezét semmi nem köti, nincsenek irányadó elvek sem a szóhasználatra nézve, sem a név szerkezetét illetően. A névválasztás tehát szabad, annyi megkötés azonban mégis van, hogy egy szektoron (sziklaegységen) belül nem szabad homonim neveknek előfordulni, mert ez gátolná a tájékozódást. Ebből a nagy szabadságból adódik a neveknek az a mérhetetlen sokszínűsége, amelyet a későbbiekben a névtani elemzés példáival szemléltetek.

A mászóutakat tehát megnevezéseik alapján azonosítjuk, de gyakran a neveik önmagukban nem elegendőek a pontos meghatározáshoz; szükséges kiegészítőként jelennek meg a mászókalauzokban a falrajzok, amelyek szemléltetik az út irányát, jellemző sziklaalakzatokhoz való kötődését (ilyenek például a *repedések*, a *kémények*, az *áthajlások*, a *rámpák* stb.).

A falrajzok tehát egyfajta szöveggörnyezetként, beszédhelyzetként viselkednek, mert egyértelművé teszik az információt. A sziklamászóutakhoz az elnevezéseiken és a rajzaikon kívül még egy nagyon fontos adat tartozik, az út nehézségi fokozata. Ennek meghatározásához többféle skála létezik. A Magyarországon elfogadott úgynevezett *UIAA-skála* (*Union Internationale des Associations d'Alpinisme*) 11–12 nehézségi fokozatot különböztet meg. Ezeket a fokozatokat római számokkal jelöljük az utak nevei mögött (szabadon vagy zárójelben). A római számokhoz járulhatnak még a – vagy a + jelek, amelyek még pontosabban árnyalhatják a nehézséget:

<i>Kis reibung VI+/VII–</i>	<i>Enola Gay VI</i>
<i>Szentlélek VIII</i>	<i>Psycho VI+</i>
<i>Lavinák foglyai VII–</i>	

A római számokon kívül megjelenhetnek még betűk és arab számok is a nehézség mértékegységeiként. Ezek a mászás egy másik módját jelölik:

Téli út A2¹
Krokodil A1

Csavaros út A1
Boulder-kánon BO²

Mindkét forma előfordulhat egyidejűleg a nevek kiegészítőjeként, ami azt jelzi, hogy az adott út többféleképpen is mászható:

Krokodil A1 (VIII)

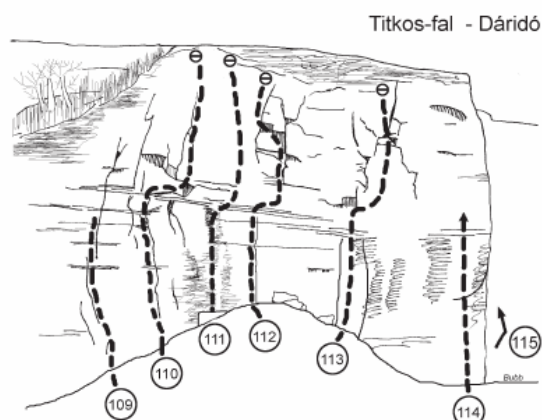
Kyberiaða VIII– (CL)

Néhány út mellett pedig a *projekt* megjegyzés szerepel, ami arra utal, hogy az út megnyitása még folyamatban van:

Bányarém (projekt)

Kékszakáll (projekt)

A könnyebb megértés kedvéért csatolok egy falrajzot, amely tartalmazza a sziklamászóutak teljes „szövegkörnyezetét”³:

109. VIII+ ?
110. EFA VIII+ (CL)
111. Dáridó IX-
112. Green Peace VII+/VIII- (CL)

113. Banán és sör VII+
114. projekt
115. Elsőszerelmek V

2.2. A sziklamászóutak nevei a földrajzi nevek rendszerében

A sziklamászók által adott nevek világa kevésbé ismert és kutatott terület a nyelvészetben. Ezen útnévek a mikrooronimákhoz sorolhatók, hisz a szikla egy bizonyos szakaszát jelölik (Baukó 2004: 119). A földrajzi nevek azon típusát képezik, amelyeknek a közszói jelentése még nagyon

¹ A1, A2, A3 stb. A mesterséges mászás nehézségének mutatói. *Mesterséges mászásnak* nevezzük a mászás azon ágát, ahol nemcsak a szikla kínálta lehetőségeket használjuk, hanem mesterséges segédeszközöket is (szögek, nittek, kampók, trepnik stb.).

² BO a *boulder* rövidítése. A *boulderezés* alacsony magasságban (1–5 m) történő, kötél nélküli mászást jelent.

³ A kép forrása: <http://szikla.hu/hirkep/kallerprint.pdf>

erős, például: *Él, Egyujjas, Kémény, Kaktusz virága, Ugróiskola* stb. Az előbbi példák teljes mértékben köznévi alapúak. Mégis mi teszi őket tulajdonnevekké? A tulajdonnevek és a köznevek közötti alapvető különbség, hogy míg az előbbieknél jellegüknek fogva van vonatkozásuk, addig az utóbbiak vonatkozásához más feltételek teljesülése is szükséges. További fontos tényező, hogy a „tulajdonnév csak akkor használható valamire, ha e valami és a név között egy bizonyos pragmatikai viszony áll fenn, vagyis, ha ez a valami a szóban forgó nevet megfelelő körülmények között kapta” (Kiefer 1989: 287–8). A mászóutak neveinél fontos tehát, hogy ezek az elnevezések az **első megmászás elve** szerint az út első megmászójától származnak, és a magyar mászóközösség tulajdonnévnek ismeri el őket.

A mászóútnevek tulajdonnévi jellemzőinek megállapításában további segítséget nyújthat a nevek jelentéstani vizsgálata. Az alábbi mondatokban kontextusba helyezve vizsgálhatjuk meg a *Kaktusz virága* példát:

- 1) *Megmáztam a Kaktusz virágát.*
- 2) *Megmáztam a Kaktusz virága utat.*
- 3) *Lerágta a kaktusz virágát.*

Az 1) mondatnál egy mászó biztosan tudja, hogy egy út nevééről van szó, akkor is, ha nem hallott még sohasem róla. A megértésnél segíti őt a szituáció, a beszédpartnere, aki nagy valószínűséggel szintén mászó vagy olyan ismerős, barát, aki tudja, hogy a beszédpartnere mászik.

Ugyanez a mondat egy nem mászónak már nagyobb nehézséget jelenthet. A szó szerinti értelmezést szinte biztosan kizárja, mert vannak olyan háttérismeretei, amelyekre támaszkodhat: a kaktusz szúrós, a virága pedig valószínűleg nem olyan nagy, hogy meg lehessen mászni. Ilyenkor nyelvi kompetenciája és kombinatorikai képessége segítheti; végiggondolja, hogy mit szoktak megmászni (hegyet, dombot, falat, fát), és ebből esetleg következtethet a jelentésre. Az az információ is segítheti a megértést, ha tudja, hogy beszédpartnere mászó. Ha ezzel a háttértudással nem rendelkezik, még akkor is felteheti a mindent megvilágosító kérdést: „Mi az a *Kaktusz virága*?”

A 2) mondatnál a kategóriajelölő *út* köznév egyértelművé teszi a jelentést, és segíti a név tulajdonnév mivoltának a felismerését.

A 3) mondat értelmezése sem okoz nehézséget. Függetlenül attól, hogy valaki mászó vagy sem, megérti, hogy a kiskutya vagy valamilyen fereg elpusztította a kaktusz virágát.

Amint láthatjuk a sziklamászóutak neveinél erős a kontextustól való függés. Ha kiragadjuk őket a szöveggörnyezetből, elveszítik névjellegüket. A tulajdonnevekre Balázs János (1963) szerint általánosan jellemző, hogy „a tulajdonnév implicit vagy explicit formában jelzi a csoportot, a kategóriát, amibe a név viselője tartozik” (Tolcsvai 1996: 320). A mászóutak neveinél azonban éppen ez a kategóriajelölés hiányzik, ennek következtében nem tartoznak a „hagyományos” tulajdonnevek közé, hanem az úgynevezett posztmodern nevek csoportjába sorolhatók (Tolcsvai 1996: 319). A mászóutak neveire általában jellemző, hogy a denotátumon kívül – ez akár hiányozhat is –, nagyon fontos szerepet kap a konnotáció, a hozzárendelt, asszociatív jelentés (Soltész 1979: 28–30).

A sziklamászóutak névhasználatára jellemző a játékoság, a beszélt nyelvi formára való rájátszás, ami a jelentésre irányítja a figyelmet, és a név értelmezési lehetőségeit nyitottan hagyja. Ez kreatív, sokszínű elnevezéseket eredményez, megnehezíti azonban a névtulajdonítást (Tolcsvai 1996: 323).

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a sziklamászóutak nevei a posztmodern nevek egy csoportját képezik. Az elnevezések értelmezésében nagy szerepet játszik a szöveggörnyezet, a nevek jelentésének a vizsgálata, a konnotáció nyújtotta jelentésbővítés és az a pragmatikai háttér, hogy az olvasó névként értelmezi-e az adott nyelvi entitást.

A sziklamászóutak etikai, előfordulási és általános tulajdonnévi tulajdonságainak áttekintése után rátérek a névadás indítékára, nyelvi eszközeire és a névadási szokásokra.

3. A sziklamászóutak neveinek névtani elemzése

3.1. Adatgyűjtés és a feldolgozás módja

A sziklamászóutak keletkezésében nagy szerepet játszanak a szikla jellemző alakzatai (*Kémény, Él, Repedés*) a megmászáshoz kötődő élmények (*Rövidke, Koszoska, Katicák inváziója*), az időjárás körülmények (*Rongy idő, Esős út*), a fantázia (*Legyintgető titánok, Nagydoktori*), a humor (*Falra hányt borsó, Bányarém, Rút kiskacsa libidója*), az irónia (*Csontbrigád, Majomtánc, Aranykor–Takonykor*) és a játékoság is (*Csiga-biga, Ekeke, Miniaturista*).

Ebben a fejezetben az általam összegyűjtött 815 név alapján vizsgálom meg a sziklamászóutak tematikus/aspektuális csoportjait, nyelvi eszközeit és a névadás indítékait. A korpusz legnagyobb része a *Magyarország szikláin*⁴ című sziklamászó-kalauzból származik. További neveket gyűjtöttem össze a *Hegymászó* szakfolyóiratból. Továbbá vizsgáltam idegen nyelvű példákat is, amelyeket ebben a tanulmányban nem elemzek.

Kutatásom fő célja, hogy bemutassam a mászóutak elnevezésében előforduló tendenciákat és ezek nyelvi eszközeit. A nevek motivációjával is foglalkozom globálisan, de nem minden egyes úttal külön-külön (vö. Baukó 2004: 121–31), ez ugyanis a vizsgált nevek nagy száma miatt túllépi dolgozatom kereteit.

3.2. A sziklamászóutak neveinek aspektuális csoportjai

A névtani osztályozáson belül először aspektuálisan/tematikailag csoportosítom a neveket. Aspektus, illetve téma alatt a nevekben szereplő állatokat, növényeket, személynéveket, mitológiai motívumokat, hely-, nemzetneveket, időjárásviszonyokat stb. értem. Néhány ilyen aspektust kiemelve szemléltetem a sziklamászóutak neveinek tematikai sokszínűségét.

Állat: *Viharmadár, Fecske, Jégmadár, Varnyú, Vak tyúk, Rubophent a denevérnek, Denevér, Zerge, Fájdalmas gekkó, Radírgyík, Kőkigyó.*

Növény: *Kiwi, Kaktusz virága, Kaktusz direkt, Moha & Páfrány, Aranyeső, Málnás.*

Helynevek: *Recsk, Hungária, California Driving School, Sárvári Nusi, NDK-s út.*

Mitológia/Biblia/vallás: *Acheron, Küklopsz, Legyintgető titánok, Kentaur, Szentlélek, Angyalzív, Ördög út, Apokalipszis, Voodoo, Szfinx, Maya, Jin-Jang, Bórsámán.*

Nemzet/nép: *Magyar illúzió, Bajor rés, Román nylon, Német út, Olasz-tető, Amerikai traverz.*

Szín: *Zöld út, Zöld övezet, Zöldsport, Black & White, Napfekete eső, Fekete szél, Fekete szombat, Black out, Ezüst nyár, Ezüst nyír, Fekete mágia, Sárga fal, Fekete város.*

Étel: *Pasta sciutta, Rablőhús, Kaja-travi, Cornflakes, Diós búrkifli reggelire.*

Idő/időjárás: *Téli út, Novemberi vigasz, Karácsonyi út, Ezüst nyár, Nyári fal, Egyenári, '92 nyara, Tavasz út, Lavinák foglyai, Hideg álmom, Rongy idő, Rongy idő direkt.*

Tánc/mulatság: *Menyasszonytánc, Legénybúcsú, Diótörő, Táncórák, Híg lötyögés, Tűzijáték, Cigánymulatság, Budai keringő.*

Betegség/orvoslás: *Depresszió, Letargia, Csípőficam, Kitti depresszió, Véres ujjak, Görcs, Hányinger, Narkózis, Rubophent a denevérnek.*

Névtelenség: *Akármi, Névtelen, Anonymus, Noname (névtelenek).*

A fenti aspektuális kategóriák és a hozzátartozó példák bemutatják – a teljesség igénye nélkül –, hogy milyen sokszínűek a mászóutak elnevezései. A továbbiakban csak négy csoportra tér-

⁴ Forrásom a *Magyarország szikláin* 1997-es harmadik javított, bővített kiadása volt.

nék ki: az állatok, a színek, a tánc/mulatság és a névtelenség csoportjára. Ezekben az esetekben megfigyelhető egyfajta tendencia, érdekesség.

Az állatokat tartalmazó elnevezéseknél gyakran előfordul, hogy olyan állatok jelennek meg, amelyek valamilyen módon kapcsolatba hozhatók a mászással (metaforikusan, szimbolikusan). Gyakorik a madarak, a denevérek és a csúszómászók (gyík, kígyó, gekkó). A madarak esetében a magasság, a repülés a szimbólum alapja, a csúszómászóknál, amelyek gyakran mászómárkák logói is, a sziklán való könnyed mozgás a közös jegy. A denevér különösen találékony elnevezés, mert repülni is tud, és fejfelé is képes csüngen. A *Rubophent a denevérnek* nevű út kiváló példája a játékoságnak és az állatokkal kapcsolatos közös jegy találkozásának. Az elnevezés mozgatórugója, hogy az út erősen áthajló falon vezet, nehézségi fokozata IX-es. Mászásakor az ember már nem is függőleges, hanem szinte vízszintes helyzetben van. Erre utal a *denevér*, amely akár fejfelé is képes fennmaradni a falon. A *Rubophen* gyógyszernév pedig utalhat arra, hogy ez egy „ujjszaggató” út, ami után ráfér a mászóra a fájdalom- és lázcsillapítás.

A színek csoportjánál megfigyelhető a zöld és a fekete dominanciája. A zöld elsődleges oka a természet maga, a fekete szín gyakori előfordulására nem kaptam választ.

Érdekes csoportot alkot a táncmulatságra utaló néhány elnevezés is, amelynek motivációja abban gyökerezhet, hogy egyesek a mászást kifinomult mozgáskultúrája miatt vertikális balettnak nevezik.⁵

A névtelenség is megjelenik külön kategóriaként. A név nélküli utak legtöbbjénél a „névtelen” megjegyzés szerepel. Négy esetben azonban előfordul, hogy a névtelenség megnevezés a név része: *Névtelen, Akármí, Anonymus, Noname*. Az első esetben a névtelen melléknév válik tulajdonnévvé, az *Akármínél* általános névmás tulajdonnevesül. A *Noname* és az *Anonymus* neveknél idegen elemmel fejeződik ki a névtelenség. Az *Anonymus* mégis többletjelentéssel bír (személy).

3. 3. A sziklamászóutak névadásának indítékai

A tematikus csoportosítást követően azt vizsgálom, hogy milyen mértékben motiváltak, illetve önkényesek a mászóutak elnevezései. A névadás leggyakoribb indítékai: a hasonlóság, az azonosság, az érintkezés, a tulajdonság és az elvontság (Balázs 2001: 25).

3.3.1. Hasonlóság (ikonikus viszony)

Az ikonikus/metaforikus viszony leggyakrabban a szektorok neveiben fordul elő. A megnevezés alapja lehet külső vagy belső hasonló jegy. Külső hasonlóságon alapulnak a következő szektornevek:⁶ *Krokodilfej, Ladik, Tojásfal, Kristályfal, Kémény, Teve, Asztal*.

3.3.2. Azonosság, érintkezés, tulajdonság (indexikus viszony)

A mászóutak elnevezéseinek nagy részénél figyelhető meg erős motiváltság azonosság, érintkezés vagy tulajdonság alapján. A legjellemzőbb a sziklaformára, a méretre, az irányra, a mászás módjára és az útban használt biztosítóeszközre való utalás. Számok és betűk is kifejezhetnek indexikus viszonyt, továbbá ebbe a csoportba sorolom azokat az utakat is, amelyeknél a szektor elnevezése vagy egy egy már meglévő út neve hat egy másik mászóút nevére.

⁵ Az információk mászóktól származnak.

⁶ A szektornevek is a mászóktól származnak, részletesen azonban nem foglalkozom velük. A későbbiekben még előfordulnak mászóutak elnevezéseit befolyásoló tényezőként.

3.3.2.1. Sziklaalakzatok, -formák a sziklamászóutak neveiben

A barlangászáshoz hasonlóan a sziklamászásban is előfordulnak köznevek, amelyek a mászás sportnyelvéhez tartoznak, a továbbiakban *mászóköznevek* (vö. *barlangi köznevek*; R. Nagy 1977: 13). Ilyenek a *repedés*, a *rés*, a *bevágás*, a *hasadék*, a *torony*, a *kémény*, a *bástya*, a *borda*, a *has/pocak*, a *gerinc*, az *él*, a *tábla*, a *plató/platni*, a *plafon*, a *szirt*, a *rámpa*, az *áthajlás*, a *perem*.

A *mászóköznevek* többsége szintén indexikus viszony alapján keletkezett. Gyakori a testrészek (*borda*, *has*, *pocak*, *gerinc*), az épületrészek közneveinek (*torony*, *bástya*, *plafon*) metaforikus/metonimikus átvitele a mászószaknyelvbe.

A *mászóköznevek* gyakran fordulnak elő a mászóutak elnevezéseiben (14%). Ezeket a neveket nagyfokú motiváltság és információtartalom jellemzi. Gyakoriságuk oka, hogy az első, vizuális, még mászás előtti benyomás tükröződik bennük. Ha például egy út egy 30 méter hosszú repedésben vezet, a mászóban erős a késztetés a jellemző sziklaforma megjelölésére. Tovább árnyalhatja a megnevezést, ha egymás közvetlen közelében található két egyforma sziklaforma. Ezeknél nagyon gyakori, hogy az egyiket bal, a másikat a jobb iránynak megfelelően például *Jobb bevágásnak*, *Bal bevágásnak* nevezzük. Az irányon kívül meghatározó lehet a méret is, lásd *Kisplafon*, *Nagy hasadék*, *Rövid él* stb.

3.3.2.2. A méret és az irány megjelenése a sziklamászóutak neveiben

A nevekben gyakran (kb. 7%) a jellegzetes sziklaformákkal együtt az út méretbeli és irányra vonatkozó tulajdonságai is megjelennek. Ebben az esetben is külső, jól észlelhető vizuális paraméter az azonosság vagy az érintkezés alapja, amely hozzájárul ahhoz, hogy itt is nagyfokú a nevek információtartalma és névadási motivációja, ahogy ezt az alábbi példák is mutatják:

Méret: *Nagy-Haránt*, *Kis-Haránt*, *Kis plafon*, *Rövid él*, *Kisáthajlás*, *Kis áthajlás*, *Nagyáthajlás*, *Nagyodú*, *Nagykémény*, *Miniaturista*, *Nagy reibung*, *Kis reibung*, *Kis fás*, *Nagy fás út*, *Nagy él*, *Mini torony*, *Nagy repedés*, *Nagy illúzió*, *Nagyfal direkt*, *Táblácska*, *Rövidke*.

Irány: *Nagy-Haránt*, *Kis-Haránt*, *fent*, *lent*, *Diagonál*, *Középső repedés*, *Bal repedés*, *Jobb oldali variáns*, *Hátsó borda*, *Hátsó nyolcas*, *Haránt az áthajlás peremén*, *Spirál*, *Jobbra át*, *Középső*, *Jobb út*, *Középső út*, *Bal bevágás*, *Direkt*, *Ferde hajlam*, *(az összes travers út)*.

A példák jól szemléltetik, hogy a legtöbb esetben a méretre vagy irányra vonatkozó adatok a sziklaformákkal együtt fordulnak elő. A nevek általános nyelvi formája melléknév + főnév (jelző és jelzett szó), de találkozunk játékos elnevezésekkel (*Ferde hajlam*, *Nagy illúzió*, *Kis illúzió*, *Miniaturista* stb.), kicsinyítőképzős alakokkal (*Táblácska*, *Rövidke*) és egyelemű iránymeghatározásokkal is (*fent*, *lent*, *Diagonál*).

Ennél a csoportnál szembevető a helyesírás önkényessége, ingadozása: *Nagy-Haránt*, *Kis-Haránt*, *Kis áthajlás*, *Kisáthajlás*, *fent*, *lent*.

3.3.2.3. A mászás vagy a biztosítás módjának megjelenése a sziklamászóutak neveiben

A vizsgált korpuszban az esetek 8%-ánál fordult elő, hogy a mászás során használt biztosítóeszköz, a mászás módja vagy a kunszt⁷ megjelent az út nevében. Az indexikus viszony ebben az esetben tehát nem vizuális élményen, hanem tapasztalati alapon nyugszik. A tulajdonnevek ebben az esetben is nagy információtartalommal rendelkeznek, motiváltságuk erős:

⁷ *Kunszt*: a mászás legnehezebb részére használt szakszó.

A mászás módja: *Jump (around), Vállas, Kulcsos, Simulós, Átlépő, Kisátlépő, Nagytátlépő, Átdőlés, Reibung,*⁸ *Kis reibung, Nagy reibung, Piaz,*⁹ *Balos piaz, Rejbi-bébi (a Reibungból) Traverz,*¹⁰ *Underground traverz, Pecsételő traverz, Isteni traverz, Nagy-travi.*

A mászás során használt biztosítószerkezet vagy biztosítási mód: *Ékes,*¹¹ *Faékes, Kampós út, Ékpiszkaló, Nittes,*¹² *Egynittes, Kétszögös, Lyuksor, Lyuk, Lyukszus, Odúsor.*

Kunszt: *Egyujjas (2-szer), Hiperkunszt.*

3.3.2.4. Betűk és számok a sziklamászóutak neveiben

A betűk leggyakrabban alaki hasonlóság miatt jelennek meg a mászóutak neveiben. Ezekben az esetekben a névadás motiváltsága szembevetően nagy (*Ypszilon*, „Y” *bal*, „Y” *jobb*, *T-repedés*, „L” *út*, *Z út*, *Z út direkt*), de vannak olyan nevek is, amelyekben a betű megjelenése önkényes (*V-repülés*, *Averzió*, *Aposztrof*).

A számok esetében is hasonló kettősség figyelhető meg. A motiváltság leggyakoribb alapja az út nehézségi fokozata, ami szám formájában is megjelenhet (*Ötösök, Nyolcas, VII, VIII–, Hátsó hatosok, Hátsó nyolcas, Kétszögös, Egynittes, Kétkaros, Egyujjas, Két mozdulat*). Ezen kívül előfordul még a nevekben a megmászás időpontja, a használt biztosítószerkezet vagy a szükséges kulcs-mozdulatok száma (*Egyéves, Hétéves, Kétnapos; Kétszögös, Együttés, Kétkaros*).

3.3.2.5. A szektor nevének hatása a sziklamászóutak neveiben

A szektorok a sziklaegységeken belüli kisebb, egymáshoz tartozó sziklatömbök, amelyek általában valamilyen külső tulajdonság alapján kapják a nevüket (*Északkeleti fal, Rombusz-fal, Nagy fal, Áthajlások, Reibungtábla, Hátsó hatosok* stb.), de elnevezésük lehet önkényes is (*Kalifornia-tömb*, „*Hall*”, *Kofa fal* stb.). Dolgozatomban nem foglalkozom részletesen a szektorokkal, viszont megfigyelem a sziklamászóutak neveire gyakorolt hatásukat.

A vizsgált anyag alapján megállapítható, hogy a szektorok hatással vannak a szektoron belüli mászóutak elnevezéseire. A 97 szektornév közül 34 esetben találtam érintkezési pontot, ami azt jelenti, hogy legalább minden harmadik szektorban előfordul egy név, ami a szektor nevéből származik, vagy annak hatását tükrözi. A következő példák ezt a befolyást szemléltetik (az aláhúzott név a szektort jelöli, a hozzátartozó út pedig a szektoron belüli sziklamászóút nevét):

Illúzió-fal – *Magyar illúzió, Kémény – Kémény, Ezüst nyír – Ezüst nyír – Ezüst nyár, Kalahári-fal* – *Kalahári-traverz, Delago fal* – *Delago út – Delago direkt – Delago repedés, Kofa fal* – *Kofa, Madárfészkes – Madárfészkes – Madárfészkes direkt, Kétszögös – Kétszögös, Apokalipszis fal* – *Apokalipszis.*

Amint láthatjuk a szektorok nevei gyakran jelennek meg a mászóutak elnevezéseiben, és sokszor változatlan formában. Az érintkezés alapja ebben az esetben a lokalitás és a rész-egész viszony.

3.3.2.6. Az egy szektoron belüli nevek egymásra hatása

Nemcsak a szektorok befolyásolhatják az utak elnevezéseit, hanem a szektoron belüli (olykor szektoron kívüli) már meglévő nevek is hathatnak a későbbiekben keletkező mászóutak elnevezéseire. A befolyás lehet a) tematikus/aspektuális, illetve hangulati, de kifejezhet szorosabb összetartozást is. Ez utóbbi esetben az utak lehetnek egymás b) változatai vagy c) variánsai. Változatról beszé-

⁸ *Reibung*: 'tapadásos mászás'. Változatlan formában vettük át a német sziklamászó-szaknyelvből.

⁹ *Piaz*: 'repedésmászás'.

¹⁰ *Traverz*: 'függőleges sziklafalon történő oldalirányú mászás'.

¹¹ *Ék*: 'repedésekben használt biztosítószerkezet'.

¹² *Nitt*: 'fűrt lyukba rakott fémcszák, amely stabil biztosítópontként szolgál'.

lünk, ha az utak nevei egymásnak kizárólag nyelvi változatai, de a két útnak nincs (fizikai) érintkezési pontja. Variánsról beszélünk, ha a két útnak van közös szakasza, azaz fizikailag érintkeznek egymással, és a neveik is szorosan kapcsolódnak egymáshoz. Majdnem minden variáns egyben változat is (de nem minden változat variáns). Ez alól csak nagyon kevés név kivétel (l. Variánsok).

a) Tematikus vagy hangulatbeli hatás

Az alábbi példákban jól érezhető a tematikai vagy hangulati összetartozás:

Tematikus hatás: *Dzsungel – Őserdő, Menyasszonytánc – Legénybúcsú, Cáva – Rája, Füles – Micimackó – Malacka, Küklopsz – Legyintgető titánok, Görcs – Hányinger, Százmárkás – Négyforintos – Kétforintos, Hétéves – Kétnapos, Acélváros – Munkásosztály nagytraverze, Angyalok útja – Ördög út, Bejárat – Kijárat.*

Hangulati vagy hangzásbeli hatás: *Monarchia – Anarchia, Majális – Juniális, Nyífi-nyafi – Tiki-taki, Opera – Viperá.*

b) Változat

A mászóutak nevei egymásnak változatai, ha nyelvileg érintkeznek, de az utaknak fizikai közös pontjuk nincsen (l. példák). Amint a példák is mutatni fogják, gyakran fordul elő, hogy az egyik meglévő út nevével nyelvi eszközei megjelennek egy szektoron belüli másik út elnevezésében sokszor játékosan, humorral társulva. Csak egy esetben hatnak szektoron kívüli nevek egymásra: *Párizs repül – London repül* (a kapcsolatot oka számomra ismeretlen).

A változatok külön csoportját képviselik azok az utak, amelyek nemcsak nyelvileg hozhatók kapcsolatba egymással, hanem méretbeli vagy iránybeli viszony alapján is. Ez a csoport átmenetet képez a változatok és a variánsok között, mert a nyelvi változatnál erősebb a kapcsolat a nevek között, viszont az utaknak érintkezési pontjuk nincsen. Erre az átmeneti jellegre példa a *Váll balról – Váll direktben – Váll jobbról* és a *Veszprémi jobb – Veszprémi direkt – Jobb oldali variáns – Veszprémi bal* utak viszonya. Ezekben az esetekben ugyanis nehezen tudjuk eldönteni, hogy az utak variánsai vagy változatai egymásnak. (Egyértelmű válasz csak falrajz segítségével adható).

Változatok: *Kaktusz – Kaktusz virága, Delago út – Delago direkt – Delago repedés, Jancsirrissz – Jancsi útja, Asztalfal – Asztalláb – Asztalrés, Hanomág tető – Hanomág, Maya – Fátylas Maya, Párizs repül – London repül, Harangozó Teréz – Lélekharang – A harangok, Hungárya – Modern Hungárya, Ki a nőkel a klubból – Direkt a nőkel, Tevefej – Teveszemtelen, Balkezes – Kétkalkezes, Zerge – Zergevadász – Csigavadász, Hommage to Nándi – Nándi plusszzzz!!! – Nándi azóta gazdag ember lett, Aranykor – Takonykor, Csigabiga – Csigavadász.*

A változatok és a variánsok közötti átmeneti csoport: „Y” jobb – „Y” bal, *Jobb út – Középső út – Bal út, Bal oldali fal – Középső fal – Jobb oldali fal, Váll balról – Váll direktben – Váll jobbról, fent – lent, Veszprémi jobb – Veszprémi direkt – Veszprémi bal, Jobb oldali variáns – Középső repedés – Bal repedés, Nagy illúzió – Kis illúzió.*

c) Variáns

Az első csoportban szereplő utak egymás változatai és egymás variánsai is egyben. A nevek formájára jellemző, hogy a tulajdonnévi megjelöléshez társul még egy *direkt* vagy ritkábban egy *variáns* kiegészítő, ami a tulajdonnév szerves része. A második csoportban szereplő példákban ezek a kiegészítők önállósultak, és tulajdonnévi elem nélkül képezik az út nevét. Ez az eset nem túl gyakori, mert a tulajdonnévi elem lekopása, különösen beszédhelyzetben, megértéssbeli problémákat okozhat.

1. csoport: *Rongy idő – Rongy idő direkt, Darling – Darling direkt, Tábla variáns – Tábla direkt, Bőrsámán – Bőrsámán direkt, Zsana – Zsana direkt, Z út – Z út direkt, BB – BB direkt,*

Delago út – Delago direkt, Nagykémény – Nagykémény direkt kiszállás, Csóka él – Csóka él direkt, Platni – Platni direkt, Spirál – Spirál variáns, Öregfal – Öregfal direkt, Madárfészkes – Madárfészkes direkt.

2. csoport: *Teflon – Variáns, (névtelen) – Variáns, Tökgyalu – Direkt, Jan Becher emlékútja – Variáns, Utópia – Direkt, NDK-s út – Direkt változat.*

Összességében elmondható, hogy az érintkezésen, tulajdonságon, azonosságon alapuló elnevezés, a sziklamászóutak neveiben nagyon gyakori (min. 40%-os). Nagy szerepet játszik ebben az első vizuális benyomás, a megmászáskor alkalmazott technika illetve eszközök, az emlékezetes legnehezebb rész, a kunszt és a tájékozódás is. Az érintkezés alapja nagyon gyakran tetten érhető, ami azt eredményezi, hogy a nevek motiváltsága és információtartalma nagy.

3.3.3. Elvontság (szimbolikus viszony)

Az előző fejezet neveivel ellentétben sok esetben nem tudjuk pontosan meghatározni a név motivációját. Ennek az oka az, hogy a sziklamászóutak névadóinak szinte korlátlan szabadsága van mind tematikai, mind szerkezeti tekintetben (*Akármi, Falra hányt borsó, Rút kiskacsa libidója, István király, Sörhas, Banglades, avagy a nagy éhezés* stb.). Ezekben a nevekben a névadás elvont, szimbolikus viszonyon alapul, ezért önkényesnek érezzük őket.

A fantázianevekkel nem foglalkozom ebben a tanulmányban, viszont az emlékutak és az úgynevezett ősi utak csoportját részletesen tárgyalom.

3.3.3.1. Emlékutak

A sziklamászóutak névadási szokásainak szerves részét képezik az emlékutak. Ezen nevek leggyakoribb szerkezeti fölépítése a következő: személynév (családnév + utónév vagy csak utónév/családnév) + *emlékút*:

Hagyományos szerkezetű emlékútnevek: *Dietmar emlékút, Jancsó emlékút, Pozsonyi emlékút, Anna emlékút, Kamarnicki emlékút, Shoelace emlékút, Berán János emlékút, Jean Marias emlékút, Pintér Pál emlékút, Munkácsy Zoltán emlékút, Kovács György emlékút.*

Csak két emlékút szerkezete tér el ettől a sémától. Az egyik esetben a séma birtokos személyjellel egészül ki, a másikban pedig a latinból vett idegen forma adja vissza ugyanazt a tartalmat:

Nem hagyományos szerkezetű emlékútnevek: *Jan Becher emlékútja, In memoriam Sinai.*

3.3.3.2. Ősi út

Az ősi utak a sziklamászó-hagyomány szerves részét képezik. *Alter Weg*nek (lefordítva ősi/régi út) nevezzük az utakat, amelyek az egyes sziklafalakon általában a legrégebbi, elsőnek megmászott utak. Közös jellemzőjük „korukon” túl, hogy könnyűek (általában nem nehezebbek az V-ös fokozatnál). Nyelvi megjelenésük változatos, visszavezethetők azonban a német nyelvterületről származó egységes *Alter Weg* alapformára, ami mind a magyar, mind más idegen nyelvekben meghonosodott forma.

Az esetek többségében az ősi forma használatos, a helyesírás azonban nagyon különböző lehet: *Alter Weg, Alter weg, Alterweg.*

A külföldi szakirodalomban a magyarral ellentétben nem gyakori a rövidített forma használata. A rövidítéshez kötődő pont tekintetében a magyar helyesírás nem következetes: *AW* (2-szer), *AW.* (3-szor).

A magyar fordítások is beépültek már a hagyományba: *Régi út, Ősi út, Öreg út, Öreg fal, Öreg fal direkt, Öregek útja*.

4. Névadási szokások a sziklamászóutak elnevezéseiben

Az előző fejezet összefoglalásaként áttekintem még egyszer a sziklamászóutak elnevezésében uralkodó névadási szokásokat. A nevekben gyakran fordul elő a sziklaformára (*mászókőznek*), az út irányára vagy méretére való utalás, illetve a mászás kulcsmozdulatának vagy a használt biztosítószerkezetnek a megnevezése. További jellegzetes csoportot képeznek a szektorok által meghatározott nevek. Megfigyelhető továbbá az egy szektoron belüli utak egymásra gyakorolt hatása, amely alapulhat tematikus, nyelvi (változat) vagy érintkezésbeli (variáns) hasonlóságon. Az elnevezés alapja lehet továbbá szimbolikus is, ebbe a csoportba tartoznak a régi névadási hagyományt tükröző emlék- és ősi utak.

Amint láthatjuk a sziklamászóutak elnevezése gyakran motivált, és sokszor hordoz erős információtartalmat. A sziklaformákat tartalmazó neveknél nem ritka a poliszémia előfordulása sem. Ezekben az esetekben a motiváció egyezően vagy külső hasonlóságon alapul, lásd *Repedés, Áthajlás, Kémény* stb. Ezek a megnevezések gyakran fordulnak elő, tájékozódásbeli nehézséget mégsem okoznak, mert nem egy szektoron belül találhatók.

Összességében tehát elmondható, hogy a nevek sokszínűségük ellenére sok esetben nem önkényesek, hanem névadási hagyományok, szokások által motiváltak.

5. A sziklamászóutak neveinek nyelvi eszközei

A névadás nyelvi eszközei igen sokszínűek. Amint azt az előző fejezetben láthattuk, gyakran előfordul, hogy a névadás indítéka közvetlenül megjelenik a névben (*Él, Áthajlás, Kis-Haránt* stb.). Szintén sok esetben a névadás metaforikus, metonimikus úton történik (*Kristályfal, Teve, Darazsas* stb.). Sokszor találkozunk játékos nevekkal, amelyek nyelvi eszközei lehetnek a hangutánzó, hangulatfestő szavak, a közmondások, a körülírások, a szóösszerántások (*Rejbi-bébi, Nyici-nyoci, Falra hányt borsó, Miniaturista* stb.). Külön csoportot képeznek továbbá az idegen elemeket tartalmazó nevek.

Ebben a fejezetben a játékoság, a humor, az irónia nyelvi kifejezési formáival és az idegen nyelvi elemek jelenlétével foglalkozom.

5.1. A játékoság, a humor és az irónia nyelvi kifejezőeszközei a sziklamászóutak neveiben

A sziklamászóutak elnevezéseiben nagy szerepet játszik a fantázia, a játékoság, ami nyelvi-leg rendkívül változatos módon jelenik meg.

5.1.1. Hangutánzó és hangulatfestő szavak

A játékoság egyik lehetséges kifejezési eszköze lehet a hangutánzás és a hangulatfestés. A hangulatfestő szavak egy jelentős részénél megfigyelhető, hogy a neveknek egyáltalán nincs jelentése.

Hangutánzó: *Zizegő, Züm-züm, Nyifi-nyafi, Tiki-taki.*

Hangulatfestő (jelentéssel): *Menő-Manó, Tömör-gyönyör, Csigabiga, Csiga-biga, Ha-nyatt-homlok.*

Hangulatfestő (jelentés nélkül): *Ummagumma, Ekeke, Via-dia, Nyici-nyoci, Mirnix Dirnix, Manitou manituál, Bajum-bajum.*

5.1.2. Köznapi szólások és mondatszerű nevek

A sziklamászóutak három-, négy- és ötelemű tagjai között gyakran találhatunk köznapi „bölcsekségeket” és mondatszerű neveket:

Köznapi szólások: *Falra hányt borsó; Dől a fal; Ha törik, ha szakad; Egy kanál víz; Maci a málnásban; Az élet nem habostorta.*

Mondatszerű nevek: *Hol vagy, Pista; Bangladesh, avagy a nagy éhezés; Nándi azóta gazdag ember lett; Ki a nőkkal a klubból; Kapálódzá; Jobbra át; Jusst is!; Miniaturista.*

A köznapi szólások egy része közvetlenül kapcsolható a mászáshoz. Ez a kettős jelentéstartalom még jobban erősíti a játékossgát: *Falra hányt borsó*, *Dől a fal* (áthajlás), *Ha törik, ha szakad* (a fal tulajdonsága + kitarítás). Több esetben találkozunk az eredeti szólás rövidítésével vagy kisebb mértékű változtatásával: (megfullad/megfojtaná) *Egy kanál víz* (-ben), (Bedől, mint) *Maci a málnásba(n)*, *Dől a fal* (fa).

A mondatszerű neveknel előfordulnak kijelentések, kérdések, felkiáltások és szóösszerántások. A *Bangladesh, avagy a nagy éhezés* és a *Nándi azóta gazdag ember lett* humort és iróniát tükröz. A felkiáltó mondatok a *Ki a nőkkal a klubból*-t leszámítva rövidek, és akaratot, buzdítást fejeznek ki. A *Kapálódzá* forma szabálytalansága révén erőteljesen a szóbeliséget idézi föl. Az egyetlen szóösszerántás, a *Miniaturista* szokatlansága és többértelműsége révén hívja föl magára a figyelmet.

5.1.3. A játékossg egyéb kifejezőeszközei

A hangutánzás és hangulatfestésen, illetve a szólások alkalmazásán túl az eufémizmus, a túlzott választékosság, a találékonysság, a humor és az ironia is lehetnek a játékossg nyelvi kifejezőeszközei:

Eufémizmus: *Az eleven hús fogantatása, Nyalóka.*

Túlzott választékosság: *Égben lebegők csarnoka, Az eleven hús fogantatása.*

Humor/fantázia: *Diós búrkifli reggelire; Egy eltévedt zsoké; Rút kiskacsa libidója; Megtévesztett libidó; Rubophent a denevérnek; Rocky Horror Climbing Só; Legyintgető titánok; Bányarém; Lyukszus; Szedermotor; Peremszerelem; Teveszemtelen; Mamuszfal; Möszio Betmen; kezdeményezzen!; Ferde hajlam; Flúgos futam; Fürge ujjak; Él-mény; Tour-mix; Elektromos turista; Barlangász szaladgáló; Bőrsámán; Pneumatikus drótkefe; Yes Today.*

Ironia: *Marathon életre halálra, Variációk egy operációra, Doktori disszertáció, Disszertáció fal, Disszertáció él, Nagydoktori, Vértürdő, Inkvizíció, Sziszifusz, Csontbrigád, Görcs, Hányinger, Spanyolesizma, Majomtánc, Terrorista-haránt, Harapófogó, Vagina, Bakafing, Szivató, Orrkirályfi, Halálvigyor, Kopaszkutya, Húspuska, Fájdalmas gekko, Híg lötyögés, Laza nyafogás, Mormoló káosz, Ítélet napja, Kohászati múzeum, Munkásosztály nagytraverze, Építőtábor, Halál-ostó lokomotív.*

Olykor a humor és az ironia kategóriája nem választható el élesen egymástól. A *Marathon életre halálra*, a *Variációk egy operációra*, a *Disszertáció fal*, a *Doktori disszertáció*, a *Nagydoktori*, a *Disszertáció él* utak esetében nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy melyik csoporthoz

tartoznak. Csoportosításomban az iróniához soroltam őket, mert az „ártatlan” nevetetésen túl van bennük egy „keserédes” árnyalat.

A humor leggyakoribb eszköze az ötletesség (*Fürge ujjak, Rubophent a denevérnek, Bányarém, Lyukszuszt*), a többértelműség (*Él-mény, Tour-mix, Yes Today*), szokatlan szópárosítás (*Legyintgető titánok, Pneumatikus drótkéfe, Barlangász szaladgáló*) és az egyedi helyesírás (*Él-mény, Tour-mix, Nándi plussszzz!!!*).

Az irónia legfőbb kifejezőeszköze a túlzás, a vulgaritás (*Bakafing*), a csúfolódás (*Orrkirályfi, Kohászati múzeum, Munkásosztály nagytraverze*). A túlzáson belül megkülönböztethetjük az öniróniát (*Majomtánc, Laza nyafogás, Híg lötyögés, Nagydoktori, Szivató*) és az olykor már morbid túlzást (*Inkvizíció, Vénfürdő, Húspuska, Halálvigyor, Spanyolcsizma*).

Összegzésképp megállapíthatjuk, hogy a sziklamászók gyakran élnek a játékoság, a fantázia adta lehetőségekkel az új utak elnevezésénél. A következőkben azt vizsgálom, hogy milyen idegen nyelvi elemek fordulnak elő a mászóutak neveiben.

5.2. Idegen nyelvi elemek a sziklamászóutak neveiben

Több mint 80 névben fordul elő valamilyen idegen nyelvi elem. A leggyakrabban az angolt kölcsönöznék szavakat a mászók az utak megnevezéséhez, de előfordulnak német, olasz, francia és latin példák is.

Angol: *Half Dome, Break, Heavy Metall, Black & White, Cornflakes, Darling, Body Mix, California Driving School, Rebell, RAP nyom, Happy Birthday, Big Silence, Piranjas of Amazonas, Black Out, Emergency Exit Only, Old Boys, Ciao Italy, Kentucky Home, Challenger, Melody, Noname, Bloody Mary, No Bambi, My Love, Vén Skinhead, Rocky Horror, Rocky, Rocky Horror Climbing Só, No Fear.*

Német: *Disco-weg, Neuer Puder Weg, Reibung, Hiperkunszt, Jancsi-rissz, Flasche wand, Talweg.*

Olasz: *Pasta sciutta, Senecio, Piazz, Sfério, Balos piazz, Ciao Italy, Vendetta.*

Francia: *Möszio Betmen, kezdeményezzen!, Teenager l'amour, Boulder-kánon.*

Latin: *In memoriam Sina, Hiperkunszt.*

A felsorolásból jól látható, hogy az idegen elemek általában változatlanul, eredeti formájukban, az adott nyelv helyesírás alapján kerülnek be a nevekbe. Csak két esetben fordul elő kisebb-fajta magyarosítás: *Möszio Betmen, kezdeményezzen! (Monsieur Batman)*, *Jancsi-rissz (Riss)*. Az angol elemeket tartozó nevek mindegyike konzekvensen követi azt a szabályt, amely kimondja, hogy a többesemű nevek esetén a név összes elemét nagy kezdőbetűvel írjuk.

6. Összegzés

Tanulmányom célja az volt, hogy ízelítőt adjon egy nyelvészeti eddig feltáratlan, sokszínű névvilágból. További kutatásaimban az aspektuális és általános névtani elemzésből kiindulva az egyes nevek motivációjával fogok foglalkozni sziklamászókkal készített interjúk alapján. További érdekes terület a más nyelveken születő sziklamászóutak neveinek vizsgálata és kontrasztív elemzése, amely elvezethet a sziklamászóutak névadási univerzáliához.

FORRÁSOK

- Babcsán Gábor–Kangyal András–Ravadits Kornél 1997. *Magyarország szikláin*. Mega Print, Budapest.
- Babcsán Gábor 1985–86. *Mászóiskoláink*. In: Farkas Péter–Sziksai Csaba (szerk.): *Hegymászó*. A Magyar Hegy- és Sportmászó Szövetség évkönyve, Budapest. 23–6.
- Farkas Péter–Sziksai Csaba (szerk.) 2001. *Hegymászó*. A Magyar Hegy- és Sportmászó Szövetség évkönyve, Budapest.
- <http://szikla.hu/hirkep/kallerprint.pdf>

SZAKIRODALOM

- Balázs Géza 2001. *Barlangnévtan – barlangi helynevek*. In: *A jelek mélyvilága. Barlangi helynevek*. Magyar Szemiotikai Társaság Budapest. 21–35.
- Baukó János 2004. *Hegymászó útnévek a Szulyói-sziklákon*. *Névtani Értesítő* 26: 119–35.
- Kiefer Ferenc 1989. *Mit jelent a tulajdonnév?* In: Balogh Lajos–Ördög Ferenc (szerk.): *Névtudomány és művelődéstörténet*. Zalaegerszeg. 286–90.
- R. Nagy Vera 1997. *Helynévvizsgálat négy budai barlangban*. *Magyar Névtani Dolgozatok* 5. ELTE, Budapest.
- J. Soltész Katalin 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Tolcsvai Nagy Gábor 1996. A tulajdonnév jelentéséről egy névcsoport kapcsán. *Magyar Nyelvőr* 120: 319–25.

Kuna Ágnes

SUMMARY

Kuna, Ágnes

Names of rock climbers' paths in Hungary

The aim of this paper is to give a taste of a multifarious world of names that have been linguistically unexplored so far. The author's further intention is to discuss the motivations of individual names, based on interviews conducted with rock climbers, on the basis of the aspectual and general onomatological analysis presented here. Another interesting area to investigate would be the names of rock climbers' paths in other languages described in a contrastive framework that could eventually lead on to the discovery of universals in naming rock climbers' paths.